

երես 72 verso. "Երկրմայր, որ է խառատինն. յիշած է ի վերայ խէին կամաւքն Աստուծոյ": Նոյնպէս կը ցաւիմ որ չկարեմ յառաջ բերել զվկայութիւնս գետնի ռէւէ եւ գետնի դո՛ւր թառլց, զորոց զտեղիսն միայն նշանակած եմ յիմ Բառագիրս. Ստորին Հայերէնի յԱմիրտուլ-վաթայ "Անգիտի անպէտ", զորոցն, Բայց այլ երկու փաստերով կրնամ հաստատել որ գետնի ռէւէ եւ գետնի դո՛ւր ոչ են բոյս, այլ գշ. Ver de terre, թուրքերէն Եւր-ըն-ըն-ըն: Առաջինն է խորդի կամ խորդի բառն՝ զոր յիշեցի ի նոր Հայկազեանէ եւ յԱմիրտուլվաթայ. Գէորգ կը գրէ. "խորդի. Զեռուն ինչ կարմիր" որ ի հողոյ արտադրի. թուրքերէն Սոլ-ըն-ըն. արաբերէն Խէր-դի. = խորդի, խորդի, այս ինքն գշ. Ver de terre: Երկրորդն է փոքրիկ երկնի (= գետնի ռէւէ) ասացումն, բառական թարգմանութիւն յունականին $\epsilon\nu\tau\epsilon\rho\omicron\nu\ \gamma\eta\varsigma$, գշ. Ver de terre, որ կը գտնուի ի Նեմեսիոսի Թ. Բնութեան Դո՛ւր մատենին, գլ. Ա, 13. Իսկ դարձեալ ի պինսն եւ յայլն խեցեմորթսն՝ հպեցոյց զգնայուն կենդանեացն լինելութիւնն, զոչ կարողացն երթալ հեռաւոր, այլ անդէն անդ շարժեցելոց. քանզի են եւ այսպիսիք ինչ բազումք ի խեցեմորթիցն, որք կոչին փոքրիկ երկնի:

Ծանօթութիւն.

1. Ի Թ. 522 Հայրուստի "Ս. Գրիգորի Նիսիացոյ բնութեան գիրք", ուղղել է Նեմեսիոսի:

ԺԱ. 586. "Դեուռ Եղունգ. Արաբերէն ալ Սիւրբ Էլ-Դի. այսչափ միայն յիշուի ի հաւաքման բառից":

= Տես ի համարն Բ, ուր ցուցի թէ Գետնի Եղունգն ծովային ժժմակ կամ խեցեմորթ մի է:

ԺԲ. 659. "Եղնակճիճ. Ռոշքեանն՝ նախ Cantharida միջատը նշանակէ այս բառիւ, բայց կ'ըսէ, թէ է եւ խոտ, որով որսորդք զնետս թիւնեն. յոմանց Եղնակ ինչ կոչի". Լու. անծանօթ բառ մի զուգէ, Limeum?"

= Գաղիանոս Գ. կը գրէ. "Կանթարիդաս. Աստուծոյ Եղնակն է. Գաղիանոս Գ.՝ "Կանթարիդաս. Աստուծոյ Եղնակն ասեն ճիշտն է. ուղղագոյն Գաղիանոս Ա.՝ "Կանթարիդաս. Աստուծոյ Եղնակն. ճիճ է. եւ Գաղիանոս Բ.՝ "Կանթարիդաս. Աստուծոյ Եղնակն, որ է ճիճ թեւաւոր": Զիք ուրեմն Եղնակն բառ. այլ Աստուծոյ Եղնակն, ճիճ, որ է յն. Cantharis , սեռական Cantharidos (= Կանթարիդոս), գշ. Cantharide :

Տես եւ յԱռաջ Միթարայ Գոշի, Կ. երես 58. Ռիկ Եղնակ, ճիճ. Ռոշքեան ի մտաց կարկատած է թէ Եղնակն անգոյ բառն կը նշանակէ եւս զայն խոտն՝ զոր Պլինիոս կը կոչէ Limeum, անգիտացեալ ի Հ. Ալիշանէ. Pasini կը գրէ. "Limeum; Plin. [Իմա՝ Plinius], Խո. Limeo, erba, colla quale i cacciatori tingono le saette, detta volgarmente Velen di cerbio" ("խոտ՝ որով որսորդք օծանեն զնետս. ռամկորէն ինչ Եղնակն"), — Այլ է նորահնար բառն, Թ. 2042, Մեղնակն, փոխան. յն. Trachelios , Լու. Trachelium , գշ. Trachélie . Բայց յն. Trachelios կը նշանակէ Պարանոց, Ծոծրակ: Հ. Ալիշան անշուշտ ուզած է գրել Trachelion , գշ. Gantelée , sorte de Campanule plante , ըստ Լեւնէի $\text{Campanula trachelium}$: Տես Gantelée ի Լիտրէ:

ԺԳ. 708. "Զինջարակ, Զինջուփր: Զինջուփր: Գաղիանոսի բառից մէջ առաջին երկու անուանց դիմաց տարօրինակ կամ այլայլեալ անուն մի գրուած է, Եղնուրոտ կուզ? Տես Կապալպեղ:

= "Զնճուլ (պրս. Զնճուլ) = Կապալպեղ, գշ. Gingembre , ոչ ինչ գործունի ոչ ընդ "Զինջարակ, Զինջուփր", եւ ոչ ընդ "Եղնուրոտ կուզ?". Գաղիանոս Գ. է որ կից կը գրէ "Եղնուրոտ, Զինջարակ, Զինջուփր", փոխանակ որիչ գրելոյ "Եղնուրոտ [Եղնուրոտ], կուզ". "Զինջարակ, Զինջուփր", Եղնուրոտ է յն. Ailouros , գշ. Chat (այս է որ հայերէն կուզ կը նշանակէ թէ կատու եւ թէ գշ. Fouine). Իսկ Զինջուլ է արաբ. Սինճիք, կամ Սինճիք, պրս. Zinj կամ Zinj , գշ. Cinabre ըսուած ներկն, կինարառիս, խրուկ:

ԺԴ. 3317. "Թաւալ: Տես Թզննի, Թ. 807. ուր կը յիշուի ի վարդից Գործ "Թաւալ կամ Թոյ թուղ, իբր մասնաւոր անուշ վարդի թզոյ:

= Ապաքէն ի Գիրս վարդից կը գտնուի "Թաւալ թուղ", ԽԹ, 38. ՅԺԴ, 212. "Թոյ թուղ", ՅԺԵ, 215. եւ "Թաւալ թզննի", ՄԼ, 191. Բայց ոչ է յատուկ անուն վարդի թզոյ եւ լիտ, ճոզած, ինչպէս կ'երաշխաւորէ Վահրամ Նոյնիւնի Բրիտանիա եւ յԱմսթըմ Լեւոնի Բ. ի արդիւն Հայոց. "Ծառք, եւ մանաւանդ թզննի արտաբոյ սահմանաւոր ժամանակի նախկին ընձիւղեալ պտուղն սին եւ թոյ լինին", այսպէս

ազդ ողնայ [գլ. Hérisson]՝ իբր խողանստեւ, յն. ծտրւէ, որպէս խողանստեւ [hys = խող, thrix = Մազ, Ստեւ], լտ. Hystrix. Գաղիանոս, որ է գլ. Porc-épie. ի բառս Գաղիանոսի՝ զոր Ռոշքեան ունեցած է ի ձեռին՝ սխալ գրեալ է՝ Ստրկա [եւ ոչ Ատրկա = Alga] իւր-ի, ինչպէս սխալ կը գրէ եւ Գաղ. Ա. բայց Գաղ. Բ. ուղիղ կը գրէ՝ Ստրկա. խող-ի, Զայս Ստրկա՝ փոխանակ իմանալոյ յն. ծտրւէ, գլ. Porc-épie, Ռոշքեան շփոթած է յն. Στρυχνος բառին հետ, գլ. Morelle noire ou vulgaire, plante: diverses espèces de Solanum, et autres plantes de la même famille. Հայերէն Մորմ, Շնխաղող. իսկ Հ. Ալի-շան կը շփոթէ լտ. Alga = Զրային մամուռ բառին հետ: Յոյն Στρυχνος բառի անուամբ կը կոչուի գլ. եւ le Strychnos noix vomique, dit vulgairement Vomiquier, Լիտրէ:

Ծանօթութիւն.

1. (Երես 234.) Այսպէս կ'ըսէ Հ. Ալիշան եւ ի Թ. 2329, թէ «Բուսաբանք Strychnus անուամբ հիմայ կ'իմանան հնդկային ործացուցիչ բնկոյղը»։ այլ յն. Στρυχνος կը թարգմանուի Solanum, ինչպէս գրեալ է արդէն ի Թ. 2117.

ԺԹ. 1206. «Ժկու: Գալիենու բառից մէջ այսոր զուգանիշն է Գրեմիւն. որոյ նոյնա-ձայն կայ Drimys կամ Drymis բոյս մի, բայց նորագիւտ աշխարհաց Ամերիկոյ եւ Աւստրալիոյ. սակայն կայ եւ Drymeia բոյս, Carex կոչուած Պրտուեղինաց տեսակներէն»։

= Եթէ Գաղ. Դ. սխալ կը գրէ «Գրեմիւն, Ժկու», բայց Գաղ. Գ. (նոյնպէս են Գաղ. Ա) ուղիղ կը գրեն «Գրեմեան, Ժկու», որ է յն. Δριμύς, գլ. Aigre = Թթու, Acre = Կծու, Acerbe = Գաժան, Տոխա:

Ի. 1317. «Կապուտակաղեղ: Հին Բժշկարանն՝ Հոռոմ ձիթոյ հետ դեղ կարգէ լուսն իջած աչքի, եւ այսուցի, եւ այլն»։

= 2եմ կարծեմ թէ Կապուտակաղեղ է բոյս, այլ ներկ կամ նիւթ: Տես ի համարն Ե կարմրադեղ = գլ. Minium, կայ եւ Սպիրալիտ (Մաթթեոս վարդապետ, ի գիրս Եւագրի Պոնտացոյ) կամ Սպիրալիտ (Գիրք Վասարիոյ, ԷԷԶ, 114. ՅԺԲ, 210. ՅԻ, 218. ԲԺԶ. Ա. 47), գլ. Céruse: — Նեմեսիոսի (ՅԷ. Բնութեան մար-բոյ, Դ. 64, տպ. Ս. Ղազարու, 1889) 2րդէն Գրեմեան բառն կը մեկնուի ի լուծմունսն (անդ, ծան. 1). «2րդէն Գրեմեան է չորս դեղ, զոր առ-նուն նկարողք զսպիտակն եւ զսեւաւ, զկարմիր

եւ զկարմրաւ, եւ կամ եւս աւելի դեղ»։ Նման կապուտակաղեղ, կարմրաղեղ, սպիտակաղեղ բառից ունինք եւ Սեւադեղ, որ է Թանաք, կամ յունաբար Մեւան։

ԻԱ. 1325. «Կառաքոյս: Անուամբ եւ նմանութեամբ բոյս, այլ էութեամբ կենդանի, կամ միջասահման եւ միջնորդ բուսեղինաց եւ շնչաւորաց. անոր համար կոչուի եւ կենդանա-բոյս կամ կենդանաբուս, փ. Zoophyte [տպ. Zoophyte], եւ այլն: Տես «Կառաքոյս» եւ Թ. 1301, ի մեկնութեան կանխատուիչ բառի:

= Կառաքոյս (եւ ոչ Կառաքոյս) է յն. Κάραβος, գլ. Langouste, այս ինքն առանց յա-ռաջակողմեան մեծ ճանկերու Աստակոսն (գլ. Homard), Պեմբէլ ըստ Թուրքաց, Նեմեսիոս կ'ըսէ (ՅԷ. Բնութեան մարբոյ, Դ. 59). «Բայց ոչ ամենայն կենդանիք զամենայն մասնկունս մարմնոյ ունին. այլ է ինչ՝ զոր ոչն ունին քանզի ոմանք ի նոցանէ առանց ոտից են, որպէս ձկունք եւ աւձք. եւ ոմանք անգլուխք, որպէս կարմիրն եւ կառաքոյս [տպ. Կառաքոյս] եւ այլք ի լուղակացն. քանզի ի լանջն ունին զղգայարանն, վասն ոչ ունեւոյ նոցա գլուխս»։ Բնագիրն կ'ըսէ Κάραβοι καὶ Κάραβοι (լտ. Թարգմանութիւն՝ cancri et carabi), ինչպէս եւ ի գլուխն Բ. 30, ծան. 1, զայդ կը յիշէ ո՛ր Κάραβοι καὶ Κάραβοι զոր Հայ Թարգմանիչն փոխած է «կարկինոսք» եւ գաղտակուրք»։ Ի Նեմեսիոսէ առեալ կը գրէ եւ վարդան Արեւելցի (Պարս. 4, տպ. Ս. Ղազարու). «Իսկ ի հինգ շուրջն եւ ի վեցն, եւ հրաման ի ջուր եւ յերկիր վասն կենդանաց, սկսեալ է Կառաքոյս [տպ. ի Կառաքոյս] եւ ի սպունգս»։ Ա՛յլ ոմն. «Ետ Աստուած զնշան կենդանութեան ի Կառաքոյս եւ ի խեցեմորթս»։ Յայսմաւորք, Արեգ Ժ. (տես «Կառաքոյս» ի նոր Հայկ. ուր գրեալ է ի Կառաքոյս)։ Սոյն Κάραβος բառն Թարգմանեալ է Կառաքոյս ի Բարսղի Վեյս-Բէն, Է. 140. «Ողորկապատեանք, այս ինքն Կառաքոյս [ըստ 2. Անտոնեան Հարց. տպագիրն՝ Կառաքոյս] եւ խեցեմորթք. զոր Fialon կը թարգմանէ «les crabes et les écrevisses»։ Երես 447: Իսկ Առաքելի Սինեցոյ ի Մեկնութեան Սահմանաց Գրոց Արիստո-տելի [Արիստոտել թէ Դոմինի Անյուլի] ըսելն՝ «կենդանաբոյսն՝ այս ինքն Կառաքոյսն՝ որ ի ծովեզերքն լինի, որ բուսեալ է ի քարն եւ է յառաջագայեալ յանգիտութենէ նշանակու-թեան Κάραβος բառի, զվերջն վանկն Բ»։

Յիշեմ եւ զնորահայտ խնամքէն, զոր նոյն-
պէս կ'անգիտանայ Հ. Ալիշան ի Թ. 1075.
«Խնամքէն. նոր բառահայտ մի նշանակած է.
անծանօթ է իսկութիւնն: Ձայս բառ յարմա-
րած է ճամճեան յիւր իտ. - Գաղղ. - Հայ. - Տճկ.
Բառարանին իտ. Matricale, գղ. Matricaire
բուսոյն. եւ ի բառն Tanaceto, գղ. Tanaisie,
կը գրէ դարձեալ ճամճեան. «խոտ ինչ նման
խնամքէն»: Խնամքէն է ի բառիցն խնն (ար-
գանդի) եւ Դեղն:]

ԻԳ. 1443. «Կոզուկ, գղ. Morelle կամ
Vomiquier»:

= Տես ի համարն ԺԷ. ուղիղն է խնն-ի,
գղ. Porc-épic:

ԻԵ. 1473. «Կոյշ? Անծանօթ անուն մի
եւ նիւթ, որոյ նոյնանիշ յոյն ըստ բառից Գա-
լիկոս է ուրիշ անծանօթ մի, Գորբի: —
1526. «Կոշ. Թերեւս Կոյշն է. (Թ. 1473).
— 1571. «Կոշ: Տեսակ մի կարծրակեղեւ
Գորբի. Թ. Սո. Գորբի...: Հաւանօրէն նոյն են
եւ Կոյշ եւ Կուշ, որք յիշուեցան (Թ. 1473,
1526), իբրեւ գինւոյ աման»: Եւ ի Շալակին,
յերես 679, Թ. 1473. «Կոյշ. Գալիկոս լաւ
օրինակ մի զուգէ այս բառս ընդ Գորբի, որ
թուի ար. Զարբէն ճճին կամ որդն, որոյ հա-
մար Ամիրտ. կ'ըսէ, թէ Հայք Կու կոչեն: Եթէ
զԳաղիկէ ուղղելն է Գարիկէ, միթէ Կոյշն ալ
կարծելն չէ՞ Կու:»

= Ո՞վ կարծէր թէ յետ երկարօրէն
գրելոյ ի Հայկական Բառաքննութեան, երեսը
117—119, թէ Կոյշ սխալ բառ է եւ սխալ
նշանակութիւն առած ի մեր արդի բառարանս,
իբր գղ. Diarrhée (տես ի Ռոշքեանն, Նոր
Հայկ. Զանգախեանի Հայ. - Իտ., Առձեռն. եւ
յաւել՝ «Cacasanguie, Թանէք, Կոյշ. ճամ-
ճեան, Բոգ. Իտ. - Գաղղ. - Հայ. - Տճկ., —
«Գան սիւրօնի. Թանէ. Կոյշ. որովայնածութիւն».
Պօղաճ). ո՞վ կարծէր որ յետ ցուցանելոյ թէ
Կոյշ կամ Կու է ուղղել ընթերցումն եւ կը
նշանակէ տեսակ մի որդն, ի բոլորեւ հնգետա-
սան ամաց հրատարակութեան Բառաքննու-
թեանն՝ Հ. Ալիշան դարձեալ Կոյշ պիտի կար-
գար, եւ բուսոց մէջ պիտի դասակարգէր զայն
իբրեւ Գորմ, եւ հազիւ ի Շալակին՝ երկ-
բայանօք, պիտի մտաբերէր Կու ընթերցումն եւ
ճճի կամ որդն իմանալ: Ըսած էի ի Բառա-
քննութեանս որ արարեբէն լեզուի մէջ որոնելու
է Գորբի, Գարբի կամ Զարբի. գտի ապա
արարեբէն Զարբի ի Բառագիրս Պօղաճեանի,

որ եւ թուրքերէն կը կոչէ զայն Գորբի Կեօնի
[գղ. Cantharide, եթէ չեմ սխալիր]: Կայ
արարեբէն եւ ճիւղ, որ կը յիշեցնէ Վու. բայց
ճիւղ թուի կոյազնդիւ, գղ. Escarbot, Գեորգ
կը գրէ. «Սերիկիէր», Բղէզ որ գոյանայ
յաղբիւսս, եւ է ճճի իմն սեռ. Թուրքերէն
Տան-ուլ Կեօնի, եւ արարեբէն ճիւղ»:

(Շարժ-իւն):

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շարժ-իւն-իւն):

բազմամիւն:

138. Ոսկեբերանի Սաղմոսի Մեկնու-
թեան նորագիտ թարգմանութեան հատակո-
տորներուն մէջ կան քանի մը նոր բառեր, զորոնք
հրատարակիչը՝ Ա. Կիւնեան մեկնած է (Հանդէս
Ամսօրեայ 1917/18, էջ 27—30), Այս բառերուն
մէջէն է նաեւ «Բաղմաճիւն լինիմ» աստութիւնը.
«Միւսն ասէ դարձեալ եթէ վարձք են պտուղն
որովայնի. եւ զայս ասէ վարձս ընկալին Բաղմա-
ճիւն» լինին զի եթէ ի բնութեան գործի: Միւսն
այս հատուածին նոտրագիրը Ա. Կիւնեան կը բա-
ցատրէ այսպէս. «Բաղմաճիւն լինիմ» յուն. εὐπαί-
δεια, որդեշատութիւն, բազմաթիւ բարեգործ
զաւակաց հայր ըլլալ. «Ուրիշ տեղ չէ գործա-
ծուած» (Հանդ. Ամս., անդ, էջ 27): Մեկնու-
թեան դէմ առարկութիւն չունիմ, միայն խնդրա-
կան բառս պիտի ուզէի ուղղել ու ընթերցումն
«Բաղմաճիւն լինիմ». որքան ալ ուրիշ տեղ չէ գոր-
ծածուած բառս, սակայն ծանօթ է «աճուն» ա-
ծանցը իբրեւ «աճեցող», տես Ա. Գաթ. «Բոյսը
աճուն», էջ 331 եւ Եփրեմ. «Սափորն եւ սրուակն
աճեցուցին» որ ինչ արկեալ էր ի նոսա. եւ եղեն
արմատք գնայունք եւ «աճուն», Ա. էջ 435, մինչ-
դեռ «աճիւն» պիտի նշանակէր «մոխիր»:

բաւ:

139. «Թուի ինձ եթէ Բաթիցն ի զգայու-
թեան իմաստութեան եւ վասն այնորիկ արհամար-
հես զխոստումն իմ» Ա. Կայար. Ս. Ի. Գ. Կ. Կ. Կ. Կ.
(տպ. Վենետիկ 1861), էջ 145. դասական այս
հատուածին իմաստը արդէն կը պահանջէ ժխտա-
կան ձեւ տալ նոտրագիր բառին՝ ուղղելով «ան-
Բաթ» (= անմասն, օտար. հեռի). «Ինձի կը թուի
թէ իմաստութեան զգածումէն զուրկ ես եւ այս